

George Pal, a holland animációs filmipar megalapítója

Szűcs Maja

egyetemi hallgató, Debreceni Egyetem

1. Bevezetés

George Pal magyar animációs filmkészítő öt éven keresztül dolgozott Hollandiában. Hollandia előtt három másik országban készített animációs filmeket, hollandiai időszaka után pedig az Egyesült Államokba költözött, ahol munkásságát 8 Oscar-díjjal jutalmazták. Ebben a tanulmányban a holland animációs filmtörténetben betöltött szerepét szeretném bemutatni a filmtörténet hatvanas évek előtti időszakának összefoglalóján keresztül,¹ mely témával mind itthon, mind külföldi viszonylatban elsőként foglalkozom. A kérdések, amelyekre keresem a választ, a következők: Miért volt Pal munkássága nagy jelentőségű Hollandiában? Munkái kikre voltak hatással, miután elhagyta az országot? A *Pal Studio* nevű cége meghatározó volt a holland animációs filmiparra nézve vagy sem?

2. Életrajz

Marczincsák Gyula György,² ismertebb nevén George Pal, 1908. február 1-jén született Cegléden.³ A szülei a legtöbb forrás szerint vándorszínészek voltak. Mivel Pal nem érdeklődött a színház iránt, de örökölte a művészi vénát,⁴ 1924-től bútortervezőnek tanult az Iparművészeti Iskolában. Miután 1927-ben befejez-

¹ A hatvanas években egy olyan filmes generáció lépett porondra, amely sem a moziban, sem a tévében nem játszhatta filmjeit, ezért az új generáció tagjai csoportba kezdtek szerveződni, hogy együttesen keressenek lehetőségeket filmjeik bemutatására, és 1973-ban megalapították a *De Nederlandse Vereniging ter Bevordering van de Animatiefilm* (Holland Egyesület az Animációs Film Fejlesztéséért) nevű egyesületet, melynek célja a holland animáció fellendítése volt. Ettől a pillanattól kezdve beszélhetünk többé-kevésbé szabályozott holland animációs filmszakmáról. A holland animációs filmesek lehetőségei és céljai tehát gyökeresen megváltoztak, ezért jelölöm ki a hatvanas éveket a tanulmányom időbeli határának. Camping, Vö. 'Animatiefilm in Nederland', 17–18.

² Pest Megyei Levéltár, XXXIII.1., ceglédi polgári születési anyakönyv 1907–1909, 129. bejegyzés

³ Hickman, *Films of George Pal*, 17.

⁴ Dizseri, *És mégis mozog...: az animáció magyar mesterei: a kezdetek*, 44.

te tanulmányait,⁵ a gazdasági válság miatt nem tudott elhelyezkedni szakmájában, de kézügyessége és anatómiai tudása révén végül felvették a Hunnia Film-stúdióhoz.⁶ A Hunniánál töltött évei alatt ébredt fel benne az érdeklődés a rajzfilmek iránt.⁷ A rajzfilmkészítés rejtelseibe George Feld vezette be, egy magyar filmes, aki korábban Hollywoodban dolgozott vágóként.⁸

1930-tól Pal Németországban dolgozott. Nem sokkal az érkezése után az UFA⁹ rajzfilmrészlegén helyezkedett el, melynek rövid időn belül a vezetőjévé nevezték ki.¹⁰ 1932-ben otthagyta az UFA-t, hogy Paul Wittke német üzletember segítségével önálló stúdiót nyisson,¹¹ melynek neve *Trickfilm-Studio-Gesellschaft Pal und Wittke* volt.¹² Ebben a stúdióban készítette el első bábfilmjét, mely a *Midnight* (Éjfél) címet kapta.¹³

Hitler 1933-as hatalomra kerülése után Pal magyar feleségével Prágába, majd Párizsba költözött. Párizsi időszaka alatt már kapott megrendeléseket a Philipstől,¹⁴ és mikor egy olyan filmet szeretett volna készíteni, amelyben minden üvegből volt, Sies Numann, a Philips marketingfelelőse megkérdezte őket, nem akarnak-e Hollandiába költözni.

⁵ Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, Levéltár, Anyakönyvek, Lt. 6/a 29. kötet, 42. szám és Lt. 6/b 23. kötet, 193. szám.

⁶ Dizseri, *És mégis mozog...: az animáció magyar mesterei: a kezdetek*, 45.

⁷ Schepp&Kamphuis, *George Pal in Holland 1934–1939*, 10.

⁸ Hickman, *Films of George Pal*, 18.

⁹ Az UFA (Universum Film AG) nevű német filmstúdiót 1917-ben alapították. A húszas években, a stúdió fénykorában az UFA a világ vezető filmstúdiói közé tartozott, Hollywood igazi világgpiaci vetélytársaként tartották számon. A vállalat 1945-ben, a nácik bukása után tönkrement. Costello, *The UFA Story: A History of Germany's Greatest Film Company, 1918–1945*: Kreimeier, Klaus: Trans. Robert Kimber and Rita Kimber New York Hill and Wang, 451 pp., Publication Date: July 1996', 122.

¹⁰ Schepp&Kamphuis, *George Pal in Holland 1934–1939*, 10.

¹¹ (<http://metropolis.org.hu/?pid=16&aid=542>). (hozzáférés dátuma: 2018. szeptember 30.)

¹² (http://www.bundesarchiv.de/imperia/md/content/abteilungen/abtfa/lost_films_trickfilme.pdf). (hozzáférés dátuma: 2018. szeptember 30.)

¹³ Schepp&Kamphuis, *George Pal in Holland 1934–1939*, 10.

¹⁴ A Philips nevű holland céget Frederik Philips alapította 1891-ben Eindhovenben. Kezdetben villanykörték gyártásával foglalkoztak. Később rádiót, tévét, elektromos borotvát is gyártottak. Manapság a Philips munkatársai az elektronikus termékek gyártása mellett egészségügyi technológiák fejlesztésével is foglalkoznak. (<https://www.philips.com/a-w/about/company/our-heritage.html>). (hozzáférés dátuma: 2018. szeptember 30.)

The Philips broadcast 1938 (A Philips közvetítés 1938)
(Forrás: collectie Stichting EYE Film Instituut Nederland)

Pal 1934-ben tehát Eindhovenbe költözött,¹⁵ és megalapította a *Pal Studiot*, Hollandia akkori legprofesszionálisabb animációs filmstúdióját.¹⁶ Ez a lépése nem mellesleg a tulajdonképpen holland animációs filmipar kezdetét jelentette.¹⁷

3. *Pal hatása a holland animációra*

3.1. *A holland animáció a második világháború előtt*

Eddig 15 animátor nevét ismerjük, akik a második világháború előtti Hollandiában alkottak. A források alapján összesen 147 animációs film készült ebben az időszakban,¹⁸ de mind a filmkészítők, mind az elkészített filmek listája változhat még további kutatások révén.

A következő filmstúdiók foglalkoztak élőszerplős filmek mellett animációs filmek gyártásával is: *Profilti*, *Multifilm*, *I.W.A. Filmfabriek*,¹⁹ *Hollandia Filmfabriek*, *Haghe Film*, *Actueel Film* és *Polygoon*. De ezek a cégek nem csak teljes animációs produkciókat hoztak létre, hanem élőszerplős filmjeikhez is

¹⁵ Schepp&Kamphuis, *George Pal in Holland 1934–1939*, 9.

¹⁶ Peters, *Het animatie maakproces in het archief*, 105.

¹⁷ Dibbets&Maden, *Geschiedenis van de Nederlandse film en bioscoop tot 1940*, 216.

¹⁸ Peters, *Het animatie maakproces in het archief*, 105.

¹⁹ Peters&Barten, *Meestal in 't verborgene*, 16.

készítettek animációs betéteket. A kérdés, hogy ezeket az animációs részeket pontosan kik és milyen technikával készítették, további kutatást igényel.

Amit biztosan tudunk, az az, hogy a második világháború előtt George Pal és a belga származású George Debels készítette a legtöbb hollandiai animációs filmet. Debels az első világháború alatt menekült Hollandiába.²⁰ Neki köszönhetjük az *Een avontuurtje in het luchtruim* (Kaland a légkörben, 1919) című filmet, mely az első holland animációs film volt. Mindemellett Debels megpróbálkozott egy filmstúdió megalapításával is. Az, hogy a *Mac-Djorski-Films Corp*-ot hivatalos filmstúdiónak tekinthetjük-e vagy sem,²¹ egyelőre nem tisztázott kérdés, mert a holland Kereskedelmi Kamarában ilyen nevű céget nem regisztráltak,²² neve viszont a film engedélyezési központ archívumában többször is előfordul.²³

3.2. Pal hatása a holland animációra

Bár Pal csak 1939-ig, öt évig élt Hollandiában,²⁴ munkássága mégis olyan nagy hatással volt a holland animációra, hogy néhány író munkájában a holland animációs filmtörténet egyenesen vele kezdődik. Kees Broos *Animation in the Netherlands* (A holland animáció) című könyvében például a következőt írta: „A holland animáció első nagy jelentőségű alakja a magyar George Pal (1908–1980) volt.”²⁵ Ez a kijelentés természetesen még azokból az időkből származik, mielőtt komolyabban kutatni kezdték volna a holland animáció kezdetét, de sokáig valóban úgy tartották, hogy Pal volt az első kiemelkedő alakja az animációs filmtörténetnek. George Debelst szintén megemlégtették, mint a holland animáció egyik úttörőjét, de a történetírók nem igazán rendelkeztek több információval róla.²⁶

Mivel érdemelte ki Pal, hogy munkásságát ilyen nagyra értékelték és hogy az ő neve nem merült feledésbe? Először is, a *Pal Studio* Debels stúdiójával ellentétben hivatalosan bejegyzett cég volt.²⁷ Másodsor, a *Pal Studio* animációs filmek készítésére specializálódott,²⁸ az animációs filmek gyártása nem csak egy

²⁰ Peters, *Het animatie maakproces in het archief*, 105–107.

²¹ Uo., 106.

²² Uo., 128.

²³ Uo., 106.

²⁴ Peters&Barten, *Meestal in 't verborgene*, 17.

²⁵ „The first film maker of great significance for the history of Dutch Animation was the Hungarian, George Pal (1908–1980).” Broos, *Animation in the Netherlands*, 6. (Az idézetet fordította: Szűcs Maja).

²⁶ Looijen, *Geschiedenis van de Nederlandse animatiefilm*, 26.

²⁷ Brabants Historisch Informatie Centrum, 1192a Kamer van Koophandel voor Zuidoost-Brabant in Eindhoven, Handelsregister, dossier 9437.

²⁸ Schepp&Kamphuis, *George Pal in Holland 1934–1939*, 9.

volt a stúdió tevékenységei közül, mint ahogy azt a *Multifilm*nél vagy az *I.W.A. Filmfabriek*nél láthattuk.²⁹ Így hamar korának egyik legnagyobb animációs filmkészítésre szakosodott stúdiójává válhatott.³⁰ Mindemellett a báb- és rajz-filmkészítéshez szükséges speciális eszközök és speciális helyiségek birtokában, melyekkel a fentebb említett cégek nem rendelkeztek,³¹ a *Pal Studio* Hollandia legprofesszionálisabb animációs filmstúdiója volt.³² Pal ezzel megalapította a holland animációs filmipart³³ és Debelssel együtt hozzájárult ahhoz, hogy elindult a rendszeres holland animációs filmgyártás.³⁴

A bábok készítése
(forrás: Het Noorden in Woord en Beeld, 4.14:10.)

De Pal nem csak a folyamatos animációs filmgyártást segítette elindítani, hanem olyan kiváló filmeket készített, hogy lehetőséget kapott reklámfilmek exportálására is.³⁵ Még a filmjeikkel a világpiacot elárasztó amerikaiak³⁶ is érdeklődtek Pal munkái iránt és tárgyalásokat kezdtek vele arról, hogy az amerikai mozik számára is készítsen bábfilmeket.³⁷

²⁹ Peters&Barten, *Meestal in 't verborgene*, 16.

³⁰ Schepp&Kamphuis, *George Pal in Holland 1934–1939*, 9.

³¹ Peters&Barten, *Meestal in 't verborgene*, 16.

³² Peters, *Het animatie maakproces in het archief*, 105.

³³ Broos, *Animation in the Netherlands*, 8.

³⁴ Looijen, *Geschiedenis van de Nederlandse animatiefilm*, 26.

³⁵ Schepp&Kamphuis, *George Pal in Holland 1934–1939*, 14.

³⁶ Peters&Barten, *Meestal in 't verborgene*, 15.

³⁷ NN, *Tentoonstelling van George Pal's werk*, 11.

Azon kívül a megtiszteltetésen kívül, hogy Pal ezeket az eredményeket Hollandiában és jórészt holland támogatással érte el,³⁸ az ottani éveinek hosszabb távú hatása is volt a holland animációra, például hogy szaktudását átadta a munkatársainak, akik távozása után tovább folytatták a munkát a holland animációs filmiparban.³⁹ (Ekkoriban még nem létezett filmes képzés Hollandiában, az embereknek a gyakorlatban kellett elsajátítaniuk a filmkészítés alapjait.)⁴⁰

Pal alkalmazottai az alapok elsajátítása mellett lehetőséget kaptak arra, hogy a legmodernebb filmkészítési technikákkal is megismerkedhessenek, melyek nem minden filmstúdióban voltak elérhetőek. A legmodernebb eljárások használata ugyanis sokkal drágábbá tette egy-egy film elkészítését, így mindig a megrendelő cégtől függött, hogy kifizették-e az extra költségeket vagy sem. Palnak szerencséje volt a *Philips*-szel és a brit *Horlicks*-szal, mert ezek a cégek finanszírozták számára a legújabb szín- és hangrendszerek használatát.⁴¹

Pal mindemellett mindig tökélyre törekedett a munkája során, és az alkalmazottaitól is ugyanezt várta el, így a kollégák az animációs filmkészítés lehető legprecízebb módját sajátíthatták el a *Pal Studionál* töltött éveik alatt,⁴² ami később rendkívül értékes kincsekké tette őket a holland animációs filmipar számára. Pal egykori alkalmazottai alkották a holland animációs film szakemberek szűk csoportjának legnagyobb részét.⁴³

3.3. Német megszállás

Joseph Goebbels, a náci Németország népnevelési és propagandaminisztere azt gondolta, a filmipar befolyásolhatja a háború végkimenetelét, ezért a nácik intézkedéseket hoztak mind a filmipar, mind a filmiparban dolgozók védelmére, valamint folyamatosan újabb animációs stúdiókat hoztak létre az általuk megszállt területeken, így tehát Hollandiában is. Az animációs filmek szerintük ugyanis a nagyra becsült kultúrfilmek közé tartoztak, Goebbelsnek tehát külön az animációval is nagyratörő tervei voltak. Azt akarta, hogy az újonnan gyártott animációs filmek fel tudják venni a versenyt Disney világhírű filmjeivel.⁴⁴

Mikor egy Egbert van Putten nevű holland nemzetiszocialista – náci parancsra⁴⁵ – 1941-ben megalapította a *Nederland Film* (Hollandia Film) nevű filmstúdiót, melyen keresztül a nácik megpróbálták betörni a holland filmiparba,

³⁸ (<http://metropolis.org.hu/?pid=16&aid=538>). (hozzáférés dátuma: 2018. szeptember 30.)

³⁹ Peters, *Het animatie maakproces in het archief*, 106.

⁴⁰ Peters&Barten, *Meestal in 't verborgene*, 15.

⁴¹ Peters, *Het animatie maakproces in het archief*, 108–109.

⁴² Schepp&Kamphuis, *George Pal in Holland 1934–1939*, 55.

⁴³ Toonder, *Tekenfilm*, 58.

⁴⁴ Peters&Barten, *Meestal in 't verborgene*, 21–23.

⁴⁵ Groeneveld& Barten, *Propaganda van den gezonden lach*, 2H.

azt szerette volna, hogy a *Nederland Film* rajzfilmrészlegére úgy gondoljanak az emberek, mint a *Pal Studio* utódjára. A cél érdekében pedig nemcsak Pal egykori alkalmazottainak egy részét kényszerítette munkára, hanem felvásárolta az egykori Pal stúdió technikai felszerelését is.⁴⁶

A hágai stúdió legfontosabb projektje, mely egyben a holland náci filmipar presztízisprojektje is volt,⁴⁷ a *Van den Vos Reynaerde* (Reynaerde, a róka) című antiszemita film elkészítése lett. A film Robert van Genechten azonos című antiszemita könyve alapján készült.⁴⁸

Az egyik oka annak, miért is a *Nederland Film* kapta ezt a projektet a holland propagandaminisztériumtól, az volt, hogy a németek nem voltak megelégedve a Harmadik Birodalom által gyártott rajzfilmekkel. De George Pal filmjeit kiváló munkáknak tartották, így megragadták a lehetőséget, hogy a *Nederland Filmnél* Pal egykori alkalmazottaival végre egy jó minőségű rajzfilmet készíthessenek. A projekt vezetésére Hill Beekman egykori Pal-munkatársat nevezték ki.⁴⁹ A *Van den vos Reynaerde* című filmet azonban végül sosem játszották a mozik,⁵⁰ holott a film technikai szempontból még 2003-ban is pozitív kritikát kapott. „A megtalált részlet nézése közben még 60 évvel a film gyártása után is feltűnő annak kiváló technikai kivitelezése. Technikai szempontból ez a film semmivel sem marad el az akkori Disney-filmektől. A rajzokat gyakorlott kezek készítették, a mozgások dinamikusak, a színek erőteljesek.”⁵¹ A *Pal Studio* keménymagja és kollégáik tehát minden tőlük telhetőt megtettek és a szakértelmükbe vetett bizalom nem volt alaptalan, mégis történt valami, ami nem csak a film nagyközönségnek való bemutatását, hanem végül annak befejezését is ellehetetlenítette.

A projekt megghiúsulásának egyik lehetséges oka, hogy a *Nederland Film* rajzfilmrészlegét 1943-ban felosztották és áthelyezték a *Bavaria Filmkunst* és *Fischerkösen Film Production* nevű német filmstúdiók hollandiai leányvállalataihoz. Ők ígéretet tettek arra, hogy befejezik a filmet, de végül visszakoztak.⁵² Ezeket a leányvállalatokat együttesen „*Arbeitsgruppe Holland*”-nak, vagyis „Holland Munkacsoportnak” nevezték és mindkét stúdiót egy-egy volt Pal-

⁴⁶ Peters&Barten, *Meestal in 't verborgene*, 33–35.

⁴⁷ Groeneveld& Barten, *Propaganda van den gezonden lach*, 2H.

⁴⁸ Peters&Barten, *Meestal in 't verborgene*, 35.

⁴⁹ Groeneveld&Barten, *Propaganda van den gezonden lach*, 2H

⁵⁰ Peters&Barten, *Meestal in 't verborgene*, 41.

⁵¹ „Bij het bekijken van het gevonden fragment valt 60 jaar na de productie de goede technische kwaliteit nog steeds op. Op technisch vlak hoeft deze animatiefilm niet onder te doen voor de Disneyfilms uit dezelfde periode. De tekeningen zijn vaardig, de bewegingen vloeiend, de kleuren fel.” Daele, 'De schone en het beest. Twee Reynaertanimatiefilms uit het interbellum', 206. (Az idézetet fordította: Szűcs Maja.)

⁵² Peters&Barten, *Meestal in 't verborgene*, 41.

alkalmazott irányította. A *Bavaria Filmkunst* fiókvállalatának főnöke először H. G. Kannegieter, egy haarlemi rajzoló volt, de pár hónap után A.C.J. Holla lépett a helyébe. A *Fischerkösen Film Production* hollandiai stúdióját Hill Beekman vezette.⁵³ A „Holland Munkacsoport” 1944 szeptemberéig-októberéig tudott működni, utána már nem volt elég pénz a holland filmipar fenntartására. Ezzel a holland animáció háború alatti időszaka le is zárult.⁵⁴

3.4. *Machilsto*

Pal öröksége a nációk mellett holland filmesekre is hatással volt, a világháború alatt és után is. Erre az egyik példa a *Machilsto* nevű cég. A cég neve Piet Maas, Joop Schillemans és Joop Stolk neveinek összevonásából született,⁵⁵ akik stúdiójukat hivatalosan csak a háború után nyitották meg.⁵⁶

A három barátot a bábfilmek iránti érdeklődés kötötte össze,⁵⁷ valamint az ötlet, hogy ők fogják folytatni Pal munkáját, miután Pal véglegesen elhagyta az országot.⁵⁸ De Pallal ellentétben reklámfilmek helyett főleg önálló produciókat akartak létrehozni. Munkájukhoz Pal filmjeit vették alapul, ez jól látszik a bábon és a díszleteken is.⁵⁹ De a *Machilsto*-bábok valamivel nagyobbak, kb. 25 cm-esek voltak és Maas-ék cserélhető fejek helyett cserélhető arcokat használtak a felvételekhez. Emellett a bábokat valóban felöltöztették.⁶⁰ Végül Geesink jobb felszerelései és képzettebb személyzetével túl nagy konkurenciát jelentett a *Machilstonak*, ezért a stúdiót be kellett zárni.⁶¹

3.5. *Geesink és Toonder*

A *Poppen voor de lens* (Bábok az objektív előtt) című könyv a holland animáció „Pal utáni” időszakának történetét a következő mondattal kezdi: „*Szerencsére a pionírnak, a mesternek akadtak epigonjai, mint például Joop Geesink és Marten Toonder.*”⁶² Geesink és Toonder cégének neve *Geesink Toonder Tekensfilm-productie* volt, melyet 1942-ben alapítottak.⁶³

⁵³ Uo., 43–45.

⁵⁴ Uo., 52.

⁵⁵ Moolenbel&Beek, *Poppen voor de lens*, 18.

⁵⁶ Peters&Barten, *Meestal in 't verborgene*, 79.

⁵⁷ Moolenbel&Beek, *Poppen voor de lens*, 18.

⁵⁸ NN, *Lilliputland op de film*, 4.

⁵⁹ Moolenbel&Beek, *Poppen voor de lens*, 18–23.

⁶⁰ NN, *Lilliputland op de film*, 4.

⁶¹ Moolenbel&Beek, *Poppen voor de lens*, 23.

⁶² „*Gelukkig had de pionier, de meester, epigonen, waaronder Joop Geesink en Maarten Toonder.*” Uo., 14. (Az idézetet fordította: Szűcs Maja.)

⁶³ Peters&Barten, *Meestal in 't verborgene*, 55.

Mikor az egyik dolgozójuk egy cserélhető arcú bábót mutatott nekik, Geesink a báb láttán azonnal Pal bábfilmjeire gondolt, melyeket nagyra tartott, és arra, hogy Pal a Philipsnek dolgozott. Most, hogy Pal elment, Geesink számításai szerint esélyük nyílt arra, hogy ők is a Philipsnek dolgozhassanak. Így már a báb bemutatása utáni napon igazgatói gyűlést hívott össze, hogy megtárgyalják egy próbafilm elkészítését a Philips számára.⁶⁴

A próbafilmét Geesink, Toonder és Bouman, Toonder üzlettársa⁶⁵ személyesen vitték el Eindhovenbe. Bouman gondoskodott róla, hogy rögtön Numannal tárgyalhassanak.⁶⁶ „Sikeresen. A Philips PR-osa, Sies Numann megadta nekik a szükséges keretösszeget, valószínűleg azért, mert George Pal háború előtti filmjeinek sikere még frissen élt az emlékezetében.”⁶⁷

A lehetőség következtében végül véget ért Geesink és Toonder közös munkája. Geesink ugyanis függetlenedni akart, miután egy nagyobb összeget kapott a Philipstől és Numann közbenjárására Pal több egykori alkalmazottja is neki kezdett dolgozni. Toonder minderről persze nem tudott, mikor egy év közös munka után búcsút vettek egymástól Geesinkkel, és megbeszélték, hogy Geesink bábfilmeket, ő pedig rajzfilmeket fog gyártani annak érdekében, hogy ne jelentenek egymásnak konkurenciát.⁶⁸

Geesink a háború vége után egy időre feladta a stúdiót és Brüsszelbe költözött, de 1946 elején visszatért Hollandiába egy pár új megrendeléssel a tarsolyában. Numann-nal együtt újra megpróbált minél több egykori Pal-munkatársat megkeresni, hogy elkészíthesse a kért filmeket. Koos Schadee, Theo Doreleyers, Wim Gomes, Frans Hendrix, Jan Coolen és Misik József kezdtek el nála dolgozni. Ők alkották az újraindított és időközben *Dollywoodra* keresztelt filmstúdió⁶⁹ kemény magját.⁷⁰

A *Dollywood* az idők folyamán Hollandia valaha volt legnagyobb filmstúdiójává nőtte ki magát. A cég fennállásának csúcspontján Geesink 150 alkalmazottal⁷¹ évi 400–800 reklámfilmét készítette, melynek 60–70%-át exportálták. Philips reklámfilmjeiket 25 különböző nyelven készítették el.⁷² Geesink tehát

⁶⁴ Toonder, *Het geluid van bloemen*, 199–201.

⁶⁵ Peters&Barten, *Meestal in 't verborgene*, 56.

⁶⁶ Toonder, *Het geluid van bloemen*, 232.

⁶⁷ „En met succes. Philips PR-man Sies Numann zegde de nodige financiële steun toe, waarschijnlijk met het vooroorlogse succes van de reclamefilms van George Pal nog vers in het geheugen.” Peters&Barten, *Meestal in 't verborgene*, 60. (Az idézetet fordította: Szűcs Maja.)

⁶⁸ Toonder, *Het geluid van bloemen*, 284–286.

⁶⁹ Peters&Barten, *Meestal in 't verborgene*, 81.

⁷⁰ Mul, *A puppet's movement*, 22.

⁷¹ Broos, *Animation in the Netherlands*, 9.

⁷² Vries&Mul, *Joop Geesink: poppenfilmproducent*, 31–32.

kiemelkedő eredményeket ért el, ezért hatalmas megtiszteltetés, hogy a *Pal Studiot* tekinthetjük a *Dollywood* legfontosabb elődjének.⁷³ Az, hogy Pal milyen indirekt hatással volt Geesink sikereire, itt kerül elemzésre.

Először is Pal volt az, aki a háború előtt a holland animációs filmipar alapjait letette,⁷⁴ neki köszönhetően váltak a bábfilmek ismertté Hollandiában és ő volt az, aki bebizonyította, hogy a bábfilmekkel nemzetközi sikereket is el lehet érni.⁷⁵ Mindez, mint ahogy már korábban említettem, valószínűleg szerepet játszott abban, hogy Numann már a háború alatt megrendelést adott Geesinknek és Toondernek.⁷⁶ Geesinknek végül ez a megrendelés adott lehetőséget arra, hogy a *Dollywood*dal a Pal által megteremtett bábfilmkészítés hagyományait továbbvige.⁷⁷

Másodszor, Geesink Pal példája alapján jutott arra a gondolatra, hogy foglalkozhatna bábfilmek készítésével, így logikus, hogy az ő filmjeit használta modellként az első saját produkcióihoz.⁷⁸ Ezen kívül személyzete eleinte főleg a *Pal Studio* egykori alkalmazottaiból állt,⁷⁹ akik sokkal több tapasztalattal rendelkeztek az animációs filmkészítés terén, mint Geesink. De ők is Paltól tanulták el a filmkészítés fortélyait, így egyrészt a Paltól elsajátított módon készítették filmjeiket, valamint Pal stílusa munkájukon keresztül elkerülhetetlenül megjelent az új *Dollywood*-filmekben is.⁸⁰ A Geesink filmek a kezdetekben tehát kísértetiesen hasonlítottak Pal bábfilmjeihez. Mind a bábok formája, mind a filmkészítési technika szinte egyezett Paléval.⁸¹

Geesink bábjai azonban már az első próbálkozásban is sokkal emberszerűbbek voltak, mint Pal bábjai.⁸² Mindemellett Pal egykori alkalmazottai Geesinknél a *Pal Studioban* megkezdett kísérleteik alapján⁸³ idővel sokkal magasabb szintű expresszivitást és dinamikát értek el a filmekben, mint ami a harmincas években lehetséges volt.⁸⁴

Bábsorozatok készítése helyett mindehhez egy, de „tökéletes” bábót használtak.⁸⁵ A tökéletes báb, az úgynevezett „kombinációs báb”⁸⁶ Coolen, Bax,

⁷³ Schepp&Kamphuis, *George Pal in Holland 1934-1939*, 15.

⁷⁴ Broos, *Animation in the Netherlands*, 8.

⁷⁵ NN, *Philips Cavalcade*, 13.

⁷⁶ Peters&Barten, *Meestal in 't verborgene*, 60.

⁷⁷ Broos, *Animation in the Netherlands*, 8.

⁷⁸ Toonder, *Het geluid van bloemen*, 200.

⁷⁹ Vries&Mul, *Joop Geesink: poppenfilmproducent*, 15.

⁸⁰ Toonder, *Tekenfilm*, 58–59.

⁸¹ Looijen, 'Geschiedenis van de Nederlandse animatiefilm', 29.

⁸² (<http://www.dutch-vintage-animation.org/nl/beeldarchief/animation-films/196-1942-serenata-nocturna>). (hozzáférés dátuma: 2018. szeptember 30.)

⁸³ Vries&Mul, *Joop Geesink: poppenfilmproducent*, 29.

⁸⁴ Moonenbel&Beek, *Poppen voor de lens*, 15.

⁸⁵ Peters&Barten, *Meestal in 't verborgene*, 61.

Hendrix, Misik, Schadee, Gomes és Kabos találmánya volt. A báb gyártásához röviden összefoglalva egy réz-és alumínium vázat és folyékony PVC-t használtak, valamint cserélhető fejek helyett a bábok cserélhető arcokat kaptak.

A magas fokú expresszivitás és dinamikus mozgás elérésének másik titka a Misik József, „Geesink legfontosabb kreatív munkatársa” által bevezetett úgynevezett „Misik-módszer” volt.⁸⁷ Ez a módszer a gyakorlatban annyit tett, hogy a *Dollywood* alkalmazottai a felvételek megkezdése előtt minden egyes mozdulatot „előjátszottak.”⁸⁸ A technika azonban eredetileg szintén Paltól származhatott, mert Pal is mindig mindent eljátszott annak érdekében, hogy minél természetesebb mozgásformákat adjon vissza a filmjeiben.⁸⁹

Ahhoz, hogy a technika továbbfejlesztése és alkalmazása lehetővé váljon, azonban nem csak megfelelő alapokra, hanem segítőkész szakemberek szoros és jól szervezett együttműködésére is szükség volt.⁹⁰ A *Dollywood* személyzetét Geesink produkciós csoportokba osztotta, a csoportok vezetői pedig olyan művészeti tanácsadók voltak, akiknek feladatkörébe tartozott a bábok és a díszletek megtervezése, a forgatókönyv, zenei forgatókönyv megírása, a képes forgatókönyv megrajzolása, ill. a kamerahasználat megtervezése is.⁹¹ A filmgyártás folyamatának legfontosabb feladatai tehát az ő kezükben összpontosultak.

A *Dollywood* művészi tanácsadói közé a kezdetekben Henk Kabos, Koos Schadee, Jan Coolen és Max Keuris tartozott. Később ez a csapat Jacques van der Boommal és Ton van den Meyde-vel egészült ki. A *Dollywood* első éveiben tehát a legfontosabb pozíciókat egy hely kivételével Pal egykori munkatársai töltötték be, de a vezető pozíciók fele a későbbiekben is az ő kezükben volt.⁹²

Összességében tehát elmondhatjuk, hogy Pal és egykori alkalmazottainak munkája fontos alapját képezte a *Dollywood* későbbi tevékenységeinek; mind az új utak megnyitásában, mind az alkalmazott technológiák fejlesztésében és a tényleges filmgyártás területén is fontos szerepet játszottak. Geesink erre az alapra ügyesen tudott építkezni és hihetetlen eredményeket ért el üzleti érzékének köszönhetően. Reklámjainak hatásosságát kutatások bizonyították és filmjei összesen körülbelül 80 díjat nyertek.⁹³

⁸⁶ Vries&Mul, *Joop Geesink: poppenfilmproducent*, 9.

⁸⁷ Uo., 26-30.

⁸⁸ Mul, *A puppet's movement*, 16.

⁸⁹ (<https://www.youtube.com/watch?v=WIRyE4U-dDM>). (hozzáférés dátuma: 2018. szeptember 30.)

⁹⁰ Vries&Mul, *Joop Geesink: poppenfilmproducent*, 26.

⁹¹ Uo., 15.

⁹² Uo., 21.

⁹³ Uo., 24.

3.6. A holland animációs filmtörténet további szereplői a hatvanas évek előtti időszakból

Azoknak az animációs filmeknek a listája, akikre Pal munkássága hatással volt, rövidnek tűnik, de összességében sem volt sokkal több szereplője a holland animáció ezen időszakának.

A háború alatt a németek, valamint Geesink és Toonder mellett Hendrik De Vogel gyártott még filmeket, ő pedig annak remek példája, hogy a háború kezdetén, mikor a holland filmek végre lehetőséget kaptak szórakoztató filmek gyártására,⁹⁴ igyekeztek elfeledni az egykori nagyok által elért eredményeket. De hamar kiderült, hogy nem véletlenül a belga Debels és a magyar Pal voltak a háború előtti holland animáció úttörői. De Vogel sorozata bukás lett annak rossz minősége miatt.⁹⁵

A háború után a Machilston, Geesinken és Toonderen kívül csak pár magánvállalkozó foglalkozott még animációs filmek készítésével, például Jaap Nieuwenhuis,⁹⁶ aki az enschedei *Deltafilm* tulajdonosa volt.⁹⁷ Emile Vliegers, aki eredetileg festőként dolgozott, Mac Doodle főszereplésével készített rajzfilmsorozatot. Az ő cégét *Helicon Films*-nek hívták.⁹⁸ Rajtuk kívül pedig Cor Icke, a *Dollywood* egyik alkalmazottja készített még szabadidejében saját animációs filmeket.⁹⁹

További animációs filmkészítőket ebből az időszakból egy forrás sem említ. Természetesen lehetséges, hogy a fentebb említett embereken kívül mások is foglalkoztak animációs filmgyártással, de egyikőjük neve sem került be a holland animációs filmkészítés történetébe. A hatvanas évekig tehát szinte alig akadt olyan animációs filmkészítő, akire Pal munkássága ne lett volna hatással. Szinte mindenki Pal filmjeit használta modellként saját munkáihoz.

4. Konklúzió

Pal munkásságának jelentősége a holland animációs filmtörténetben elsősorban tehát abban rejlik, hogy az animációs filmkészítésre specializálódott *Pal Studio* által megalapozta a holland animációs filmipart, ami szakértelmének köszönhetően azonnal nemzetközi sikereket ért el. Másodsor, őt tekintjük a bábanimáció hollandiai meghonosítójának. Mindemellett Pal gondoskodott arról, hogy holland alkalmazottai az animációs filmkészítés minden részét elsajátítsák és így

⁹⁴ Peters&Barten, *Meestal in 't verborgene*, 21.

⁹⁵ Uo., 29-30.

⁹⁶ Looijen, 'Geschiedenis van de Nederlandse animatiefilm', 30.

⁹⁷ (<http://catalogus.eyefilm.nl/>). (hozzáférés dátuma: 2018. szeptember 30.)

⁹⁸ Looijen, 'Geschiedenis van de Nederlandse animatiefilm', 30.

⁹⁹ (<http://www.dutch-vintage-animation.org/en/storische-berichten/188-1950-cor-icke-solo>). (hozzáférés dátuma: 2018. szeptember 30.)

szakemberekké válhassanak annak ellenére, hogy akkoriban még nem létezett filmes képzés Hollandiában.

Pal emigrálása után mind a németek, mind a hollandok az általa lerakott alapokra építkeztek. A németek nem csak Pal egykori alkalmazottait próbálták munkára fogni, de az egész egykori *Pal Studios* is megpróbálták felvásárolni céljaik eléréséhez, valamint a hollandiai presztízisprojektjük vezető pozícióját, vagy német stúdiók hollandiai leányvállalatainak legfontosabb pozícióit mind egykori Pal-munkatársaknak adták.

A *Machilsto* Pal stílusát, Geesink pedig Pal *Philips*nél betöltött pozícióját és egykori alkalmazottainak egy részét vette át. A *Dollywood* későbbi sikereinek oroszlánrésze a Pal által kiképzett szakemberek munkájának köszönhető, akik nemcsak továbbfejlesztették Geesinknél a Paltól elsajátított animációs technikákat, de jórészt ők irányították a cégen belüli tényleges filmgyártást is. Természetesen a *Dollywood* Geesink üzleti érzéke és kreativitása nélkül sosem válhatott volna olyan hatalmas stúdióvá, de a Pal által letett alapok nélkül sem.

Ezzel zárul a kutatott korszak legnagyobb animációs filmeseinek listája. A holland animáció kutatott időszakának legnagyobb alakjaira Pal munkássága tehát kivétel nélkül hatással volt. Mindebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy Pal és a *Pal Studio* nélkülözhetetlen része volt a holland animációs filmkészítés történetének. Pal nem csak a holland animációs filmgyártás elindításában játszott kulcsszerepet, de inspirálta is utódjait, valamint tapasztalt külföldi filmes szakemberként biztosította számukra a szükséges szaktudás meglétét a további munkához.

Mindez azonban csak egy része Pal sikertörténetének. Míg a holland animáció az általa elindított úton haladt tovább, Pal Hollywoodban dolgozott azon, hogy neve örökre bevéssék a filmtörténet nagyjainak neve közé. 1943-ban különleges Oscar-díjat kapott a puppets technika feltalálásáért. Miután az animációs filmkészítésről áttért a játékfilmkészítésre, filmjei hét Oscar-díjat hoztak el neki a legjobb jelmeztervezés és legjobb speciális effektusok kategóriájában.¹⁰⁰

Bibliográfia

Nyomtatott munkák

- Broos, Kees. 1985. *Animation in the Netherlands = Le cinema d'animation aux Pays-Bas*. s-Gravenhage: Stichting Holland Animation.
- Costello, David R. 1997. *The UFA Story: A History of Germany's Greatest Film Company 1918–1945*: Kreimer, Klaus: Trans. Robert Kimber and Rita

¹⁰⁰ (<http://awardsdatabase.oscars.org>). (hozzáférés dátuma: 2018. szeptember 30.)

- Kimber New York Hill and Wang, 451 pp., Publication Date: July 1996.’
History: Reviews of new books 25.3:122.
- Daele, van Rik. 2003. *De schone en het beest. Twee Reynaertanimatiefilms uit het interbellum*. Tiecelijn 16.1:202–214.
- Dibbets, Karel & Maden, Frank van der. 1986. *Geschiedenis van de Nederlandse film en bioscoop tot 1940*. Weesp: Het Wereldvenster.
- Dizseri, Eszter. 2006. *És mégis mozog...: az animáció magyar mesterei. A kezdetek*. Budapest: Balassi.
- Groeneveld, Gerard & Barten, Egbert: *Propaganda van den gezonden lach*, In: De Volkskrant. Het vervolg, jaargang 70., nr 20311., 25 mei 1991, p. 2H.
- Hickman, Gail Morgan. 1977. *The films of George Pal*. sl: A.S.Barnes.
- Looijen, Henk. 1983. *Geschiedenis van de Nederlandse animatiefilm*. Broos, Kees (eds.) *Beeld voor beeld. Nederlandse en internationale animatiefilm*. Den Haag: Stichting Holland Animation.
- Moolenbel, Hans & Beek, Tom van. 1968. *Poppen voor de lens. Over poppenfilm in binnen- en buitenland*. Amsterdam: Nederlandse Vereniging voor het Poppenspel.
- Mul, Ati. 1993. *A puppet's movement. Joop Geesink and the Dollywood Studio's*. Rotterdam: Reiger.
- NN. 1938. *Tentoonstelling van George Pal's werk*. Algemeen Handelsblad 14 februari 1938: 11.
- NN. 1939. *Philips Cavalcade*, De Maasbode 16 december 1939: 13.
- Peters, Mette & Barten, Egbert. 2000. *Meestal in 't verborgene. Animatiefilm in Nederland 1940–1945*. Tilburg: Uitgeverij Uniepers Abcoude; Nederlands Instituut voor Animatiefilm.
- Peters, Mette. 2012. *Het animatie maakproces in het archief*. Tijdschrift voor mediageschiedenis. Themanummer animatie 15.1:102–129.
- Schepp, Ole & Kamphuis, Fred. 1983. *George Pal in Holland 1934–1939*. Den Haag: Kleinoffsetdrukkerij Kapsenberg.
- Toonder, Marten. 1946. *Tekenfilm*. Amsterdam: Jacob van Campen.
- Toonder, Marten. 1993. *Het geluid van bloemen*. Amsterdam: De Bezige Bij.
- Vries, Tjitte de & Mul, Ati. 1984. *Joop Geesink. Poppenfilmproducent*. Haarlem: Stichting Holland Animation.

Levéltári források:

- Eye Collectiecentrum, Vereniging Holland Animation Archief 178. #4182 83–32 t/m 83–69., 83–43, NN, 'Lilliputland op de film'
- Eye Collectiecentrum, Vereniging Holland Animation Archief 178. #4183 83–70 t/m 83–78., 83–70, 1. Historische artikelen algemeen, Geesink, 2.
 Toonder: Camping, Henk. s.d. 'Animatiefilm in Nederland'

- Brabants Historisch Informatie Centrum, 1192a Kamer van Koophandel voor Zuidoost-Brabant in Eindhoven, Handelsregister, dossier 9437.
- Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, Levéltár, Anyakönyvek, Lt. 6/a 29. kötet, 42. szám es Lt. 6/b 23. kötet, 193. szám.
- Pest Megyei Levéltár, XXXIII.1., Ceglédi polgári születési anyakönyv 1907–1909, 129. bejegyzés

Internetes adatbázisok:

- Academy of Motion Picture Arts and Sciences 2018. The official academy awards® database (<http://awardsdatabase.oscars.org/>). (hozzáférés dátuma: 2018. szeptember 30.)
- Das Bundesarchiv 2007. Lost Films. Überlieferungsverluste Trickfilme 1909–1944 (http://www.bundesarchiv.de/imperia/md/content/abteilungen/abtfa/lost_film_s_trickfilme.pdf). (hozzáférés dátuma: 2018. szeptember 30.)
- Dutch-vintage-animation.org by arie den draak 2017. Historische berichten. Smalfilm: Gezonde ziekte, waaraan steeds meer patiënten gaan lijden (<http://www.dutch-vintage-animation.org/en/storische-berichten/188-1950-cor-icke-solo>). (hozzáférés dátuma: 2018. szeptember 30.)
- Dutch-vintage-animation.org by arie den draak 2017. Serenata Nocturna (1942) (<http://www.dutch-vintage-animation.org/nl/beeldarchief/animation-films/196-1942-serenata-nocturna>). (hozzáférés dátuma: 2018. szeptember 30.)
- Eye Filmmuseum Amsterdam (<http://catalogus.eyefilm.nl/>). (hozzáférés dátuma: 2018. szeptember 30.)
- Koninklijke Philips N.V. 2018. *More than a century of innovation and entrepreneurship* (<https://www.philips.com/a-w/about/company/our-heritage.html>). (hozzáférés dátuma: 2018. szeptember 30.)
- Metropolis 2016. *A Kiskakas előtt. A korai magyar animációs reklámfilm transznacionális megközelítésben* (<http://metropolis.org.hu/?pid=16&aid=538>). (hozzáférés dátuma: 2018. szeptember 30.)
- Metropolis 2016. *Kommersz spektakulum vagy avantgárd utópia? Elfelejtett úttörők a magyar animáció hőskorából* (<http://metropolis.org.hu/?pid=16&aid=542>). (hozzáférés dátuma: 2018. szeptember 30.)
- Youtube 2013. Pal's Puppets (<https://www.youtube.com/watch?v=WIRyE4U-dDM>). (hozzáférés dátuma: 2018. szeptember 30.)